

Haydar Rüştü Öktem (1885-1951)

Haydar Rüştü Öktem, 1885 yılında Gümüşhane’de doğdu. Haydar Rüştü olarak tanınıyor olsa da resmi kayıtlarda ismi Ali Haydar olarak geçmektedir. Babasının mesleği nedeniyle sık sık tayin olması, Haydar Rüştü’nün farklı okullarda eğitim görmesine neden oldu. Bitlis ve Gümüşhane’de rüştiye eğitimi, Tekirdağ ve Trabzon’da idadi eğitimi gördü. İstanbul’da tıp eğitimi alarak yükseköğrenime başladığı yıllarda gazetecilikle tanıştı. İstanbul’da eğitim görmesine rağmen, idadi eğitimini tamamladığı Trabzon’la bağlantısını kesmemiş ve burada çıkan Envar-ı Vicdan mecmuasına yazılar yollamıştır. Kendisinin belirttiği üzere sağlık sorunları nedeniyle tıp eğitimini yarım bıraktı. İstanbul’da bulunduğu dönemde Geveze, Cadaloz ve Cihâd gazetelerinin çıkmasına katkı sağladı. Gazetecilik faaliyetlerine ek olarak özel bir okulda öğretmenlik de yaptı. Yarım bıraktığı eğitimini İstanbul’da hukuk okuyarak devam ettirdi. Daha sonra Selanik Hukuk Mektebine naklen geçiş yaptı. Gazetecilik faaliyetleri Hukuk Fakültesi’ni bitirmesine engel oldu. Yıldırım gazetesinde yayımlanan “İstanbul’a İstanbul’a” başlıklı bir yazı nedeniyle hapse atıldı. Selanik’in 8 Kasım 1912 tarihinde işgal edilmesinin ardından siyasi mahkûmların serbest bırakılmasıyla birlikte özgürlüğüne kavuştu. Her ne kadar hapisten çıkmış olsa da Selanik’te adeta hapis hayatı yaşamaya devam etti. Yeniden tutuklanma tehlikesinin ortaya çıkmasıyla birlikte nereye gideceğini bile bilmediği bir Rus gemisine binerek Selanik’ten ayrıldı. Binmiş olduğu gemi onu İzmir’e getirdi. Bundan sonra hiç tanımadığı bu şehirle ismi özdeşleşmeye başlayacak ve “İzmir’in bayraklarından birisi” haline gelecekti.

Haydar Rüştü, öğrencilik yıllarından itibaren aktif bir şekilde basın hayatının içerisinde yer alarak gazetecilikle ilgili kendisini çok yönlü geliştirdi. İzmir’e geldiğinde, Hukuk Fakültesini tamamlayamamış bir kişiydi. Yapabileceği en iyi iş şüphesiz yine gazetecilik olacaktı. İzmir’de iken İttihatçılarla yakın ilişkiler kurdu. Bu dönemde İttihatçıların İzmir’deki en etkili yayın organı 6 Aralık 1911 tarihinde yayın hayatına başlamış olan Anadolu gazetesi idi. Haydar Rüştü, bu gazetede müteferrika muharriri olarak görev yaptı. Yazmış olduğu yazılarda kendi ismi yerine Dedebeyoğlu, Kayıhançoğlu, Bahir Ulvi gibi müstear isimleri kullanmayı tercih ediyordu. Müstear isim kullanmasının nedenini Selanik’teki mahkûmiyeti tamamlanmadığı için yeniden tutuklanma ihtimaline karşı alınan bir tedbir olarak açıklamaktadır. İttihat ve Terakki’nin İzmir katib-i mesulü olarak görev yapan Celal (Bayar) Bey, Anadolu gazetesinin

Haydar Rüştü'ye devredilmesini sağladı. Bu yeni dönemde gazete İttihatçıların sesi olarak görülmeye devam ediyor olmasına rağmen, zaman zaman cemiyeti eleştiren yazılar yayımlayabiliyordu. Haydar Rüştü, Ziya Gökalp'in düşüncelerini savunan Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat dergisinin sorumlu müdürü olarak görev yaptı.

Gazetecilik faaliyetlerine ek olarak Karantina'da bulunan İttihat ve Terakki Mektebi'nde Edebiyat dersine girdi. 1941-1949 yılları arasında İzmir belediye başkanı olarak görev yapacak olan Reşat Leblebicioğlu onun öğrencileri arasında yer almıştı. 1916 yılında Kordon Tramvayları Direktörü olarak görev yapmaya başladı ve bu görevini 18 ay boyunca sürdürdü. 1916 yılında Manisa'dan, 1918 yılındaysa Denizli'den Aydın Vilayeti Meclis-i Umumi Azalığına seçildi.

İzmir'e geldikten sonra şehirdeki sosyal hayata kısa sürede uyum sağladı. Türk Ocağı'nın etkinliklerini yakından takip etti. Sahne-i Osmanî Tiyatro Heveskeran Heyetinin fahri başkanı oldu. 1915 yılında Fatma Eribe Hanım'la evlendi. 1916 yılında Zekiye Armağan, 1918 yılında Ayşe Şermin ve 1919 yılında Hüseyin Aydın isimli çocukları dünyaya geldi. Mütareke döneminde ve İzmir'in işgalinin ardından Haydar Rüştü ve ailesi oldukça zorlu günler geçirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, ülke ve İzmir gündemi sadece sabahları çıkacak bir gazeteyle takip edilemeyecek kadar yoğunlaşmıştı. 1918 yılının Haziran ayının son günlerinde Haydar Rüştü akşamları çıkacak Duygu gazetesini yayın hayatına soktu. Böylece mütareke döneminde iki gazeteyle sahip olarak İzmir basınındaki etki gücünü arttırdı. Sahibi olduğu Anadolu ve Duygu gazeteleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle özdeşleştiği için sert eleştirilere maruz kalıyordu. İttihat ve Terakki'nin devamı olarak görülen Teceddüt Fırkasının İzmir katib-i mesulü Celal Bey'in görevini Haydar Rüştü'ye devretmesinin ardından bu eleştiriler daha da arttı.

Anadolu ve Duygu gazetelerinin yayın politikası Rumlarla mücadele etmek üzere kurulmuştu. Haydar Rüştü, Rumca yayın yapan gazetelerle yoğun bir mücadele içerisindeydi. Leon torpidosu geldiğinde yaşanan taşkınlıklarda kendisi ve sahibi olduğu gazeteler doğrudan hedef alınmıştı. Yaşanan bu gerginlikler, Rumlar tarafından hiç haz edilmeyen bir kişi olmasına neden oldu.

Haydar Rüştü, İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edileceğine dair ortaya çıkan söylentilere en sert tepki gösteren kişilerin başında geliyordu. Anadolu ve Duygu gazeteleri milli duyguları körükleyici yayınlar yapmaları nedeniyle birkaç defa kapatıldı. İzmir'in işgal edileceği kamuoyu tarafından öğrenildiğinde İzmirli bir gecede büyük bir protesto mitingi örgütledi. Maşatlık'ta düzenlenecek mitinge halkı davet eden "Ey bedbaht Türk" seslenişiyle başlayan bildiriler Haydar Rüştü'nün sahibi olduğu Anadolu matbaasında basıldı.

İzmir'in işgalinin ardından Haydar Rüştü, Rumların hedefi haline gelmişti. Tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya olmasından dolayı şehirde barınması mümkün değildi. Birkaç defa şehirden ayrılmayı denemiş olsa da başarılı olamadı. Yaklaşık üç ay boyunca şehirde saklanmak zorunda kaldı. Bandırma ekspresine binebilmek için gerekli olan pasaportu tedarik etmesinin ardından trenle İzmir'den ayrıldı. Akhisar'a giderek Kuvayı Milliyeye katıldı. Daha sonra kendisine verilen bir görev üzerine İstanbul'a gitti. İstanbul'da iken gazetecilik faaliyetlerini sürdürdü. Anadolu gazetesini İstanbul'da ve Balıkesir'de yeniden çıkarmak istese de bu mümkün olmadı. Mücadele-i Milliye istihbarat bürosu şefi olarak Bursa'ya atandı. Bursa'nın Yunan askerleri tarafından işgal edilmesinden kısa bir süre önce Ankara'ya gitti. Yaklaşık yirmi gün Ankara'da kaldıktan sonra 1920 yılının yaz mevsiminde Antalya'ya taşındı.

Antalya o dönemde basın konusunda oldukça geri kalmış durumdaydı. Şehirde gazete çıkarma girişimleri geçmiş yıllarda hep başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Haydar Rüştü, Anadolu gazetesini yeniden yayın hayatına sokarak Milli

Mücadele'ye kalemiyle destek olmak istiyordu. Antalya bunun için oldukça uygun bir şehirdi. 19 Aralık 1920 tarihinde gazetesini "Antalya'da Anadolu" adıyla çıkarmaya başlayarak Antalya'nın ilk yerel gazetesinin sahibi oldu. İzmir'de olduğu gibi Antalya'da da sosyal ve kültürel hayatta oldukça aktifti. Hilal-i Ahmer Cemiyetinde önemli görevler aldı. 1922 yılının Nisan ayında Antalya belediye başkanlığına aday olsa da seçilemedi. Antalyalılar ilerleyen yıllarda onu fahri hemşerilik belgesiyle taltif etti.

İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından Haydar Rüştü yeniden İzmir'e döndü. İzmir'de belediye meclisine aza olarak seçildi. İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'ne işçi sınıfını temsilen katıldı. Kongrenin açılışında Mustafa Kemal Paşa'dan önce İzmir belediyesini temsilen kısa bir konuşma yaptı. 1923 seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Denizli'den mebus adayı olarak gösterildi. Yapılan seçimlerin ardından meclise girmeye hak kazandı. Mecliste TBMM Başkanlık Divanı kâtipliğine seçildi. Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihli TBMM oturumunda kâtip üye olarak yer aldı. 1923-1927 arasında aktif bir mebusluk dönemi geçirerek çok sayıda kanun teklifine imza verdi.

1927 yılında yeniden Denizli'den mebus seçildi. Seçim döneminde sadece kendi bölgesinde faaliyet göstermedi. Ege bölgesinin farklı vilayetlerine ziyaretler gerçekleştirdi. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulduğu dönemde yeni kurulan partiye katılacağına dair söylentiler çıktı. Bu söylentileri kesin bir dille yalanladı. SCF'nin kurulmasının ardından Anadolu gazetesinde muhalefete karşı sert yazılar kaleme aldı. Ali Fethi Bey'in İzmir ziyareti öncesinde kaleme aldığı ve gazetesinde yayımladığı "Fethi Beyefendiye Açık Mektup" başlıklı yazı büyük yankı uyandırdı. Onun bu yazısı şehirdeki kutuplaşmayı daha da belirgin hale getirdi. Ali Fethi Bey'in ziyareti sırasında yaşanan olaylar sırasında Anadolu gazetesi tahrip edildi. Yaşanan bu gelişmeler Haydar Rüştü'nün muhaliflere daha sert eleştiriler yöneltmesine yol açtı. Onun sergilediği bu tutum CHF'ye olan bağlılığının oldukça kuvvetli olduğunu göstermektedir.

1931 yılında bir kez daha Denizli'den mebus adayı oldu ve seçimi kazandı. Bu dönemde gençlerle yakın ilişkiler kurarak İzmir Gençler Birliği'nin fahri reisi oldu. 9 Aralık 1933 tarihinde Milli Birlik gazetesini yayın hayatına soktu. Bu gazetenin ismi daha sonra Ulusal Birlik olarak değiştirildi. Soyadı kanununun kabul edilmesiyle birlikte "Öktem" soyadını aldı.

1935 seçimlerinde yine Denizli'den mebus seçilerek dördüncü defa mecliste görev yaptı. 25 Mayıs 1935 tarihinde Ankara'da toplanan Basın Kongresi'ne katıldı. Kongrenin ardından oluşturulan yedi kişilik heyetin içerisinde yer aldı. 1935 yılının Ekim ayında Atatürk'e yönelik bir suikast girişiminin ortaya çıkması ülke genelinde büyük yankı uyandırdı. İzmir'de düzenlenen protesto mitingine katılarak İzmir basınını temsilen konuşma yaptı.

1939 yılında seçimlerin öne alınmasıyla birlikte Türkiye yeni bir seçim dönemine girdi. Bu seçimlerde Denizli'nin de aralarında olduğu 28 ilde ikinci seçmenlerle teamül yoklaması niteliğinde istişare toplantıları yapılması kararlaştırıldı. Bu toplantılarda ikinci seçmenler milletvekili adayları arasında istedikleri kişileri seçebilecekleri. Haydar Rüştü Denizli'den milletvekili adayı olan 16 kişiden birisiydi. Fakat istişare toplantısında 729 ikinci seçmenden sadece 94'ünün oyunu alarak 13. olabildi. Bu nedenle Denizli'den milletvekili adayı gösterilmedi. İstişare toplantısında yeterli oy alamamış olmasına rağmen seçim bölgesi değiştirilerek Tunceli'den aday yapıldı. Böylece Tunceli'yle bir bağlantısı olmamasına rağmen o bölgenin milletvekili olarak TBMM'de görev yapmaya hak kazandı.

1943 seçimlerinde Haydar Rüştü İzmir'den milletvekili oldu. 1943 seçimlerinde önceki yıllara göre önemli bir değişiklik yapıldı. Yeni yapılan düzenlemeye göre 38 ilde milletvekili sayısından fazla aday gösterilecekti. 15 milletvekili

seçilecek İzmir'den 20 aday gösterildi. 1382 ikinci seçmenin oy kullandığı seçimlerde Haydar Rüştü 792 oy alarak 16. oldu. Bu sonuçlar beş dönemdir kesintisiz sürdürdüğü milletvekilliği görevine artık devam edemeyeceğini gösteriyordu.

Haydar Rüştü Öktem, 1923 yılında TBMM'de görev yapmaya başladıktan sonra zaman zaman gazetesinde yazılar yazsa ve yeri geldiğinde Ankara muhabiri gibi faaliyet gösterse de aktif gazetecilikten uzaklaşmıştı. 1943 yılında milletvekili seçilememesi üzerine aktif olarak gazetecilik mesleğine döndü. İkinci Dünya Savaşı'nın dünyayı kasıp kavurduğu günlerde savaşa ve dış politikaya dair çok sayıda köşe yazısı kaleme aldı. 1946 yerel seçimlerinde Belediye Meclis Üyeliği'ne seçildi. Türkiye'nin ilk çok partili genel seçimi olan 1946 seçimlerinde yeniden İzmir'den milletvekili adayı oldu. İzmir merkezde DP'li adaylar önde olmalarına rağmen ilçelerden gelen oyların etkisiyle CHP'li adaylar seçimi kazandı. Böylece Haydar Rüştü altıncı defa milletvekili olma hakkını elde etti. Gazetesinde yayımladığı mesajında "Beni milletvekili seçmek suretiyle vatandaşlığın en büyük saadetine tekrar ulaştıran İzmir ilindeki seçmen arkadaşlarıma, bütün ruhumla şükran ve sevgilerimi sunarım, İzmir iline ve memlekete, elimden geldiği kadar hizmet edeceğimi arz eylerim." sözleriyle İzmirli'lere teşekkürlerini ilettili. DP yanlısı İzmir gazetesi ise ona "Anadolu gazetesinin patronu kendisini İzmir'den Milletvekili seçen halka teşekkür ediyor. Sevimli patron geçen devre intihabatında ikinci seçmenler tarafından kadro harici bırakılmıştı. Demek ki tek dereceli seçimi kazanmış bulunuyor. Fakat halka teşekkürü pek yersiz bir nezaket... Halk bir şey yapmadı ki... Kendisi işaretçidir, asıl teşekkür edeceği zevatı göstermeye ne hacet?" diyerek cevap verdi. Yaşanan bu polemik Haydar Rüştü'nün 1943 seçimlerinde almış olduğu yenilginin zihinlerden silinmediğini göstermektedir.

Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1950 seçimlerinde Haydar Rüştü yeniden İzmir'den milletvekili adayı oldu. Bu yeni dönemde İzmir'den 17 milletvekili seçilecekti. İzmir milletvekillerinin 12'si yoklama heyeti, 5'i parti yönetimi tarafından belirlenecekti. 397 üyenin katıldığı yoklama heyeti toplantısında oylar tasnif edilirken Haydar Rüştü adaylıktan çekildiğini açıkladı. Böylece aktif siyasete veda etmiş oldu. TBMM'de altı dönem boyunca 7.149 gün milletvekili olarak hizmet ederek Türk Parlamento tarihinde en fazla görev yapan milletvekillerinden birisi oldu.

Haydar Rüştü milletvekilliğinden ayrıldıktan sonra, gazetecilikten de uzaklaştı. Her ne kadar Anadolu gazetesinin sahibi olmayı sürdürse de, hayatının son günlerinde yazılar kaleme almadı. Şüphesiz sağlık durumunun giderek kötüleşmesi bundaki en temel etkendi. 1951 yılının yaz aylarında sağlık durumu gittikçe kötüleşmeye başladı. İzmir'den İstanbul'a giderek Teşvikiye Sihat Yurdu'nda tedavi görmeye başlasa da tedaviye cevap alınamadı. 11 Ağustos 1951 tarihinde saat 22:10'da hayatını kaybetti. Cenazesi İstanbul'dan İzmir'e getirilerek Kokluca mezarlığına defnedildi. Hayatı boyunca gazetelerde çok sayıda köşe yazısı yazmış olsa da kitap yayımlamamıştır. Anadolu gazetesinde yazı dizisi olarak yayımladığı anıları, vefatından kırk yıl sonra Prof. Dr. Zeki Arıkan tarafından "Mütareke ve İşgal Anıları" adıyla kitaplaştırılmıştır.

Murat KAYA

KAYNAKÇA

ARIKAN, Zeki, **İzmir Basın Tarihi (1868-1938)**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2006.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, C V, Baha Matbaası, İstanbul 1967.

ÇAKMAK, Fevzi, **İzmir'in Siyasi Hayatında Seçimler (1908-1945)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

2017.

DEMİREL, Ahmet, **Tek Parti'nin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

GÜÇLÜ, Muhammet, "Antalya'da Mahalli Basının İlk Yirmi Yılı (1920-1940)", **Düşünceler Dergisi**, S 9, 1996, ss.175-191.

GÜÇLÜ, Muhammet, "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C XII, S 25, 2012, ss.33-54.

GÜNEŞ, İhsan, **Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

KAYA, Murat, **Gazeteci ve Siyasetçi Olarak Haydar Rüştü Öktem (1885-1951)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2018.

ONAY, Ahmet Talât, **Millî Mücadele Yazıları**, Haz. C. Kurnaz ve Ş. Kurna, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1995.

ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları**, Haz. Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Ekler:

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/haydar-rustu-oktem-1885-1951/?pdf=6799> adresinden erişilmiştir